

Зоренко І. С.

кандидат пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

**СУТНІСТЬ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ
ПРИ ПРОЕКТУВАННІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ЯК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ФАКТОРУ НАВЧАННЯ**

У статті розкрито сутність системного підходу при проектуванні самостійної роботи студентів як інтелектуального фактору навчання.

Ключові слова: системний підхід, самостійна робота, проектування самостійної роботи, інтелектуальний фактор.

В статье раскрыта сущность системного подхода при проектировании самостоятельной работы студентов как интеллектуального фактора обучения.

Ключевые слова: системный подход, самостоятельная работа, проектирование самостоятельной работы, интеллектуальный фактор.

The essence of a system approach at designing of independent work of students as intellectual factor of training is opened in this article.

Key words: a system approach, independent work, designing of independent work, the intellectual factor.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти базується на принципах так званого «підтримуючого навчання», в рамках якого студенту відводиться роль об'єкту навчання, а викладач передає йому свій досвід, знання, формує уміння і навички.

У таких умовах уніфікованої підготовки неможливе становлення майбутніх фахівців, здатних самостійно оволодівати новими знаннями та застосовувати їх у своїй учбовій і трудовій діяльності. Цю задачу здатні вирішити тільки такі педагогічні системи, які орієнтовані на організацію особово-орієнтованої освіти, коли студент виступає суб'єктом учбової діяльності, як особа, прагнуча до самовизначення і самореалізації.

В умовах особово-орієнтованого навчання викладач виступає в ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності студентів, є консультантом і помічником, а студент виступає як суб'єкт різних внутрішніх взаємозв'язаних видів діяльності: учбової, суспільно-корисної, трудової. При цьому зміцнюється відчуття самостійності, упевненості в своїх можливостях для вирішення проблем, що виникають як в процесі навчання, так і в будь-якій життєвій ситуації.

По суті, до кожного студента застосовується диференційований підхід з урахуванням його здібностей, рівня підготовки, щоб не просто контролювати їх поточні і підсумкові знання і уміння, а, управляючи пізнавальною діяльністю, забезпечувати своєчасне коректування і необхідну допомогу в процесі отримання знань, в освоєнні алгоритму збору, переробки, осмислення, аналізу і використання учбової і наукової інформації.

Загальновідомо, що провідними організаційними формами учбового процесу вважаються лекції, практичні заняття, семінари, лабораторні роботи і ін. Пріоритет аудиторних занять і, в першу чергу, лекцій правомірний.

Основною метою лекції є формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами учбового матеріалу, а сама «лекція дає перше знайомство з основними положеннями науки, що вивчається, знайомить з методологією науки, закладає основи наукових знань» [3, с.85].

Мета практичних занять полягає в поглибленні, розширенні, деталізації знань, одержаних на лекції в узагальненій формі, і в сприянні виробленню навичок професійної діяльності.

Безпосереднє спілкування студентів з викладачем на аудиторних заняттях можна охарактеризувати як процес активної взаємодії між тим, хто навчає і тим, хто навчається, який обумовлює комунікацію і розуміння стану останніх. Спілкування викладачів і студентів не зводиться тільки до передачі знань, а виконує функцію емоційного позитивного настрою, збудження інтересу до матеріалу, що вивчається, спонукає до спільної творчої діяльності.

Це реалізується шляхом чіткого позначення значущості матеріалу, що вивчається, для майбутньої професійної діяльності, підвищення інтересу за допомогою оригінального формулювання проблеми, застосування системи позитивних і негативних підкріплень, доброзичливого контакту з аудиторією, а також за допомогою визначення ступеня залучення студентів до розумової діяльності. Але якщо аудиторні заняття не будуть у повному обсязі підкріплені оптимальною організацією самостійної роботи студентів, то вони виявляться малоефективними.

«У ХХ столітті проблема самостійності в навчанні й організації та здійснення самостійної навчальної діяльності набуває академічного бачення, й, відповідно до цього, вивчення й дослідження»[2, с.32]. Якщо раніше на самостійну роботу в учбових планах спеціальності відводилося біля двадцяти-тридцяти відсотків об'єму учбового навантаження по певній навчальній дисципліні, то сьогодні це тимчасове співвідношення аудиторної і самостійної позааудиторної роботи складає 1: 1, що підкреслює величезний дидактичний потенціал цієї організаційної форми учбової діяльності студентів. Для очно-заочного навчання це співвідношення збільшується у бік самостійної роботи 1:3, а для заочного і екстернату – 1:10.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення ефективності самостійної учбової діяльності учнів і засобів її організації постійно знаходиться у полі зору багатьох учених і педагогів-практиків. Загальні теоретичні підходи до формування самостійності у тих, хто навчається подані у працях класиків педагогіки, зокрема Н. К. Крупської, А. В. Луначарського, П. П. Блонського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, у роботах видатних психологів Л. С. Виготського, Б. Г. Ананьєва, Л. С. Рубінштейна.

Особливостям структури пізнавальної діяльності тих, хто навчається у процесі виконання самостійної роботи, а також засобам і способам організації їх учбової діяльності присвячені дослідження Ю. К. Бабанського, В. К. Буряка, А. П. Верхола, Т. В. Габай, А. Л. Денісової, В. Я. Ляудіса, І. І. Льясова, Б. Г. Юганзена, Р. А. Нізамова, П. І. Підкасистого, Т. І. Шамової, І. Г. Шамсутдінової і ін.

П. І. Підкасистий вважає, що самостійна робота у вищій школі є специфічним педагогічним засобом організації й управління самостійною діяльністю в навчальному процесі. «Основними характеристиками ступеня сформованості самостійної учбової діяльності учнів вважає такі показники, як пізнавальна самостійність, активність, наявність того або іншого рівня творчих здібностей. Основний шлях формування цих якостей особистості ним бачиться в «систематичному включенні учнів в самостійну діяльність, яка здійснюється через виконання ними особливого виду учбових завдань – самостійних робіт»[3, с.7].

Зміст феномена самостійної роботи, класифікація її типів і видів подані в роботах В. П. Беспалько, В. К. Буряка, Н. И. Гелашвілі, В. А. Сласте-

ніна, А. Г. Молібога, Н. В. Кузьміной, П. І. Підкасистого і ін. Так зокрема, виділяються наступні «її види:

- творче сприйняття, осмислення лекційного матеріалу в ході лекції і ведення конспекту лекції;
- вивчення учбової літератури, першоджерел і їх конспектування;
- переробка інформації в знання, підготовка до групових занять;
- закріплення знань, самостійне рішення задач або виконання інших домашніх завдань;
- підготовка до лабораторних робіт і їх виконання;
- підготовка до практичних занять;
- підготовка до заліків і іспитів;
- виконання курсових робіт і проектів;
- різні види практики;
- виконання дипломного проекту»[1, с.19].

Таким чином, усе більшого значення набуває самостійна робота студентів, яку визначаємо як основну організаційну форму здійснення самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів. Вона не обмежується тільки позааудиторними формами проведення, але і є невід'ємним компонентом аудиторних занять.

Формування цілей статті. Мета даної статті – теоретично обґрунтувати сутність системного підходу при проектуванні самостійної роботи студентів.

В умовах навчання відповідно до концепції педагогічного менеджменту головна мета викладача – організація самостійної, активної учбової діяльності студентів по формуванню самостійності як риси їх особистості. Супідрядною метою у цій діяльності є формування умінь, знань і навичок суб'єкта, що навчається.

Проте, обмеження значущості самостійної роботи студентів тільки рамками вивчення окремої дисципліни неприпустимо, оскільки у процесі самостійної роботи студентів формуються навички самостійності в учбовій, науковій, професійній діяльності, ініціативність, здатність самостійно працювати з великим об'ємом інформації, раціонально вирішувати проблеми і знаходити конструктивні рішення, отримується досвід дослідницького пошуку.

Виклад основного матеріалу дослідження. По суті справи, починаючи з перших днів навчання і закінчуючи виконанням дипломного проекту – підсумкової творчої роботи, самостійна робота виступає обов'язковим, щоденним компонентом учбово-пізнавальної діяльності, без правильної організації і регулярності якої, без її всебічного і актуалізованого інформаційного і навчально-методичного забезпечення, навчання у вузі не може бути успішним.

Як відомо знання, і уміння в готовому вигляді передаватися не можуть. Суперечність, що виникає між передачею знань і їх засвоєнням у вза-

своє зв'язку теорії і практики, вирішується саме у формі самостійної роботи студента. Участь викладача в його самостійній учбовій діяльності опосередкована і здійснюється через організацію самостійної роботи як однієї з форм навчальної діяльності, в завдання якої входить створення умов для здійснення навчальної діяльності за відсутності безпосереднього прямого управління з боку викладачів, але за наявності непрямих управляючих дій і в спеціально відведений для того час, в основному позааудиторний.

Викладач покликаний тільки забезпечити оптимальні умови самостійної учбової діяльності студента, сформувані організаційну, методичну і інформаційну структури самостійної роботи, спрямовані на досягнення тими, що вчиться такого рівня розвитку, при якому вони виявляються здатними самостійно ставити мету діяльності, актуалізувати необхідні для вирішення навчальних задач знання і способи діяльності, створити умови, при яких вони самостійно зможуть планувати свої дії, коректувати їх здійснення, співвідносити одержаний результат з поставленою за мету, тобто управляти алгоритмом і якістю своєї учбово-пізнавальної діяльності.

Сучасному погляду на управління учбовим процесом більшою мірою відповідає системний підхід. У дослідженнях з проблем педагогічного менеджменту Ю. В. Васильєва, А. М. Моїсеєва, Ю. А. Конаржевського, Г. Н. Серікова, В. С. Пікельной, М. М. Поташника, П. И Третьякова, С. А. Репіна та інших системний підхід виступає як методологічна основа.

Центральним поняттям в системному підході є «система». Під системою розуміється об'єкт з набором елементів і зв'язків між ними і їх властивостями. При цьому елементи взаємозв'язані і функціонують як єдине ціле для досягнення цілей, що стоять перед системою у цілому. Педагогічні системи є цілеспрямованими, складними, відкритими за характером взаємодії з навколишнім середовищем, динамічними і самокерованими.

Аналіз педагогічних досліджень Б. П. Беспалько, В. С. Лістенгартена, В. А. Козакова, Г. Н. Серікова, И. Г. Шамсутдінової, В. А. Якуніна та інших з проблеми організації самостійної роботи дозволяє її результатом вважати створення цілісної системи самостійної роботи студентів. Всі елементи цієї системи взаємозв'язані і функціонують як єдине ціле для досягнення головної мети – формування самостійності тих, хто навчається.

Основними елементами системи самостійної роботи студента прийнято виділяти студента – суб'єкт діяльності; предмет його діяльності; процес як сукупність дій студента над предметом; мета як проект продукту результату діяльності; мотив як внутрішні умови діяльності; початковий досвід студента, знання, уміння і навички, необхідні для дій над предметами; результат як сформовані уміння, придбані знання, навички і розвинені риси особистості студента.

Сама система самостійної роботи студента є цілеспрямованою і складною, відкритою і динамічною, їй властиві постійні зміни, переходи з одного стану в інше під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників і причин.

Тому для забезпечення оптимального рівня її функціонування і розвитку необхідне використання функцій педагогічного менеджменту, як викладачами, так і студентами.

Основні функції педагогічного менеджменту (мотиваційно-цільова, педагогічний аналіз, планування, організація, контроль і оцінка, регулювання і корекція) зв'язані в єдиний управлінський процес за допомогою інтеграційних процесів. Інтеграційні (зв'язуючі) процеси представлені двома напрямками управлінської діяльності: комунікаціями і ухваленням рішень.

Будь-який вид спільної діяльності учасників освітнього процесу має на увазі спілкування між ними, тобто обмін тією або іншою інформацією. Процес передачі і отримання інформації дозволяє їм координувати свої зусилля, діяти погоджено, досягаючи цілей навчання і виховання.

Обмін інформацією необхідний при реалізації будь-якої з функцій педагогічного менеджменту. Він є найважливішою складовою частиною практично всіх видів управлінської діяльності як викладачів, так і студентів. Комунікації в системі самостійної роботи студентів є складною багаторівневою підсистемою, що охоплює як саму систему і її елементи, так і зовнішнє оточення.

Ухвалення рішень, так само як і обмін інформацією, є складовою частиною будь-якої управлінської функції. Рішення – це вибір альтернативи, тобто відповідь на питання: що робити? як робити? коли робити? де робити?

Функціональним підґрунтям цих інтеграційних процесів є інформація. Діяльність суб'єктів управління ґрунтується на аналізі, обробці і синтезі інформації про зміни внутрішніх і зовнішніх умов. В процесі управління інформація зазнає різну обробку, в результаті якої з'являється нова інформація.

Підвищення ефективності управління складними системами, що динамічно змінюються, якою є система самостійна робота студентів, перш за все пов'язана з формуванням і розвитком системи інформаційного забезпечення, рухом прямих і зворотних інформаційних потоків на відповідних рівнях, можливістю вільного доступу до масивів навчально-методичної і аналітичної інформації.

Висновки. Таким чином, для створення умов ефективного педагогічного управління самостійною навчальною діяльністю, як з боку викладачів, так і з боку самих студентів в систему самостійної роботи студентів слід включати навчально-методичне і інформаційно-аналітичне забезпечення всіх основних видів самостійних робіт, як одну з основних умов для безперервної самоосвіти і навчання особистості, підвищення її інтелектуального потенціалу в умовах насиченого інформаційного середовища.

Література

1. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів / В. К. Буряк // Вища школа. – 2002. – № 6. – С 18-29.

2. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. – 307с.
3. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / Павел Иванович Пидкасистый. – М.: Педагогика, 1980. – 240с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2011 р.